

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
Біотехнологічний факультет
Спеціальність 204 «Технологія виробництва і переробки продукції
тваринництва»

Допускається до захисту:
Завідувач(ка) кафедри ТВППТ
к. с.-г. н., доц. _____ Олена ЛЕСНОВСЬКА
„ ____ ” _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти бакалавра на тему:

**Технологія вирощування та тренінгу коней верхових та напівкровних
порід в комунальному позашкільному закладі «Спеціалізована дитячо-
юнацька спортивна школа з кінного спорту» Дніпровської міської ради**

Здобувач(ка) вищої освіти _____ Олександра ДЬЯКОНОВА

Керівник(ця) кваліфікаційної роботи,
к. с.-г. н., доцент(ка) _____ Олена ЛЕСНОВСЬКА

Дніпро – 2026

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Біотехнологічний факультет
Спеціальність 204 «Технологія виробництва і переробки продукції
тваринництва»
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень
Кафедра Технології виробництва і переробки продукції тваринництва

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач(ка) кафедри, д. с.-г. н.,
доцент(ка) _____
“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу здобувачу(ці)
Дьяконовій Олександрі Дмитрівні

1. Тема роботи: **Технологія вирощування та тренінгу коней верхових та напівкровних порід в комунальному позашкільному закладі «Спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа з кінного спорту» Дніпровської міської ради**

Затверджена наказом по університету від 8 ” квітня 2026 року № 716

2. Термін здачі здобувачем завершеної роботи червень 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: Паспорти коней верхових та напівкровних порід, відомості зважування молодняку, раціони для коней різного віку.

4. Короткий зміст роботи - перелік питань, що розробляються в роботі:

1. схеми утримання та годівлі молодняку коней
2. особливості проведення тренінгу та заїздки коней
3. основні критерії підготовки коней до змагань

5. Перелік графічного матеріалу: 11 таблиць _____

6. Консультанти по роботі (роботі), із зазначенням розділів роботи, що їх стосуються

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Охорона праці	Лесновська О.В.		

7. Дата видачі завдання: “ _____ ” _____ 2026 р.

Керівник(ця) _____ (підпис)

Завдання прийняв(ла)

до виконання _____ (підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Етапи роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вступ. Актуальність та мета роботи	Листопад 2025	Виконано
2.	Огляд літератури	Листопад – грудень 2025	Виконано
3.	Матеріали та методика виконання роботи	Грудень 2025	Виконано
4.	Технологія вирощування коней	Січень – квітень 2026	Виконано
5.	Технологія тренінгу коней	Квітень – травень 2026	Виконано
6.	Економічна ефективність вирощування та тренінгу коней	Травень 2026	Виконано
7.	Охорона праці та безпека життєдіяльності	Червень 2026	Виконано
8.	Висновки. Пропозиції	Червень 2026	Виконано

Здобувачка вищої освіти _____ (підпис)

Керівниця роботи _____ (підпис)

Анотація

На кваліфікаційну роботу здобувачки Олександри Дьяконової на тему «Технологія вирощування та тренінгу коней верхових та напівкровних порід в комунальному позашкільному закладі «Спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа з кінного спорту» Дніпровської міської ради»

Система підготовки коней у господарстві спрямована на розвиток рухових якостей, дисциплінованості та адаптації до спортивних навантажень. При вирощуванні коней встановлено найбільш інтенсивний приріст маси у перші 12 місяців життя: вона збільшується більш ніж у 7 разів. В два роки коні верхових порід вже важать 450 кг, а напівкровні 550 кг. Найвищі коні в школі – це ганновері (170 см у холці), а найнижчі виявилися орловські рисисті (162 см у холці).

Показник частоти серцевих скорочень при помірному тренуванні коней підвищується до 112, а при інтенсивному тренінгу – до 196 ударів/хв. Частота дихання також має тенденцію до збільшення.

При тренінгу в господарстві крокова робота для коней як верхового та напівкровного напрямку складає 15-25 та 15-20 хвилин за тренування, а риссю – 30-40 і 25-35 хвилин. Стрибкова робота для верхових коней складається із 15-25 стрибків висотою 100-130 см, а для напівкровних достатньо 10-20 стрибків висотою 80-110 см. Загальна частота тренувань коней – 5-6 разів на тиждень тривалість 60-90 хвилин для напівкровних тварин і 70-100 хвилин для верхових коней.

Ключові слова: тренінг, верхові та напівкровні коні, вирощування, навантаження.

Abstract

For the diploma thesis of the applicant Alexandra Dyakonova on the topic “Technology of breeding and training of horses of riding and half-blooded breeds in the municipal after-school institution “Specialized children’s school of the Olympic reserve in equestrian sports” of the Dnipro city council”.

The system of training horses in the farm is aimed at developing motor skills, discipline and adaptation to sports loads. When growing horses, the most intensive weight gain has been established in the first 12 months of life: it increases more than 7 times. At two years old, horses of riding breeds already weigh 450 kg, and half-breeds 550 kg. The tallest horses in the school are Hanoverians (170 cm at the withers), and the shortest were Orlov trotters (162 cm at the withers).

The heart rate during moderate training of horses increases to 112, and during intensive training - to 196 beats / min. The respiratory rate also tends to increase.

When training on the farm, walking work for horses of both riding and half-blooded types is 15-25 and 15-20 minutes per training session, and trotting work is 30-40 and 25-35 minutes. Jumping work for riding horses consists of 15-25 jumps with a height of 100-130 cm, and for half-blooded animals, 10-20 jumps with a height of 80-110 cm are enough. The total frequency of horse training is 5-6 times a week, duration 60-90 minutes for half-blooded animals and 70-100 minutes for riding horses.

Keywords: training, riding and half-blood horses, breeding, loading.

ЗМІСТ

Вступ	7
1. Огляд літератури	10
1.1. Біологічні та господарсько-корисні особливості коней верхових і напівкровних порід	10
1.2. Технологічні основи вирощування молодняку коней спортивного напрямку	14
1.3 Наукові засади тренінгу та чинники формування працездатності коней	19
2. Матеріали і методика виконання роботи	25
2.1. Умови дослідження	25
2.2. Матеріали та методи дослідження	29
3. Технологія вирощування коней	31
3.1. Організація утримання та годівлі коней	31
3.2. Контроль росту, розвитку й стану здоров'я молодняку	33
3.3. Підготовка коней до спортивного використання	37
4. Технологія тренінгу коней	39
4.1. Організація та етапи тренінгу коней	39
4.2. Система тренувальних навантажень для коней верхових і напівкровних порід	43
4.3. Оцінка працездатності та профілактика перевтоми і травматизму	46
5. Економічна ефективність вирощування та тренінгу верхових та напівкровних коней	49
6. Охорона праці та безпека життєдіяльності	51
Висновки і пропозиції	53
Список використаних джерел	55

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена тим, що технологія вирощування та тренінгу коней верхових і напівкровних порід охоплює не лише питання годівлі, утримання чи підготовки до роботи під вершником, а значно ширший комплекс селекційних, зоотехнічних, фізіологічних і поведінкових чинників. У спеціалізованому закладі кінно спортивного профілю ці складники функціонують у тісному взаємозв'язку, оскільки якість вирощування молодняку безпосередньо позначається на формуванні працездатності коня, його пристосованості до тренувальних навантажень, стійкості до функціонального виснаження та тривалості спортивного використання. Через це тема набуває не вузькоспеціалізованого, а системного змісту й потребує цілісного теоретичного осмислення [4].

Наукові публікації, присвячені генетичній оцінці спортивних коней, польовому моніторингу працездатності, фізіологічній відповіді організму на тренування та нормативним межам добробуту в кінному спорті, підтверджують, що високий спортивний потенціал формується не сам по собі, а внаслідок послідовного поєднання правильного вирощування, раціональної підготовки й обґрунтованої системи тренінгу. У цьому контексті вирощування і тренінг слід розглядати як безперервний технологічний процес, де кожне рішення на ранніх етапах розвитку коня впливає на подальшу спортивну придатність, фізичну витривалість і функціональну стабільність тварини[5].

Актуальність дослідження посилюється й тим, що в українському науковому полі вже накопичено праці, присвячені спортивній працездатності, характеристиці української спортивної породної групи та умовам використання коней у кінних клубах. Це створює підстави для розгляду теми не лише на загальнотеоретичному рівні, а й у площині вітчизняної практики, з урахуванням особливостей функціонування комунальних позашкільних закладів кінно спортивного спрямування.

Для «Спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи з кінного спорту» Дніпровської міської та ради така проблематика має прикладне значення, адже передбачає поєднання вимог до утримання коней, їх

вирощування, адаптації до роботи, тренувального використання та безпечної експлуатації в умовах навчально-спортивного процесу [1].

Мета і задачі

Мета дослідження – аналіз технології вирощування та тренінгу коней верхових і напівкровних порід в умовах комунального позашкільного навчального закладу «Спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа з кінного спорту» Дніпровської міської ради.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

- проаналізувати наукові підходи до вирощування і тренінгу коней верхових та напівкровних порід;
- охарактеризувати біологічні, господарсько-корисні та спортивні особливості коней цього напрямку використання;
- розкрити технологічні засади утримання, годівлі, вирощування й підготовки молодняку до подальшого спортивного використання;
- з'ясувати чинники, що формують спортивну працездатність, витривалість і функціональну стійкість коней;
- дослідити наукові підходи до організації тренінгу коней у закладах кінно спортивного профілю;
- висвітлити вимоги до охорони праці та безпеки життєдіяльності під час догляду за кінськими та проведення тренувального процесу.

Об'єктом дослідження є процес вирощування та тренінгу коней верхових і напівкровних порід спортивного призначення.

Предметом дослідження є технологічні, організаційні та зоотехнічні засади утримання, годівлі, вирощування, підготовки й тренінгу коней верхових і напівкровних порід у комунальному позашкільному закладі кінно-спортивного профілю.

Теоретичне значення роботи полягає в систематизації сучасних наукових підходів до вирощування та тренінгу коней верхових і напівкровних порід, а також у впорядкуванні наукових уявлень про чинники, що визначають їхню спортивну придатність і тривалість використання.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її положень під час вивчення дисциплін з конярства, технології виробництва продукції тваринництва та підготовки матеріалів, пов'язаних з організацією вирощування і тренінгу коней у закладах спортивного профілю. Структура роботи підпорядкована меті та завданням дослідження.

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Біологічні та господарсько-корисні особливості коней верхових і напівкровний порід

Коні верхових і напівкровних порід посідають провідне місце у спортивному конярстві, оскільки поєднують риси, необхідні для роботи під сідлом: достатню жвавність, сухість конституції, гармонійний розвиток тулуба, міцність кінцівок, еластичність рухів і здатність до тривалого тренувального вдосконалення. Для цієї групи коней характерна орієнтація не на універсальне господарське використання, а на спеціалізовану спортивну працездатність, через що їх біологічна цінність визначається сукупністю морфологічних, функціональних і поведінкових властивостей. У сучасному конярстві саме верхові та напівкровні коні найчастіше становлять основу поголів'я, яке використовують у виїздки, конкурі та триборстві, бо вони краще поєднують жвавий темперамент із керованістю та здатністю до цілеспрямованого тренінгу [8].

До верхових порід належать чистокровні верхові коні, арабські, ахалтекінські та інші. Напівкровні породи створювалися шляхом схрещування верхових коней із місцевими породами для отримання тварин із покращеними спортивними та робочими якостями. До них належать українська верхова, тракененська, ганноверська, голштинська породи та інші.

Темперамент у таких коней за часту жвавий, з хорошою реакцією, високою чутливістю, здатністю до навчання. А також вони дуже добре контактують з людиною.

Біологічні особливості коней цього напрямку використання найвиразніше проявляються в екстер'єрі та характері рухів. Для верхових і напівкровних коней типовими є достатньо високий зріст, подовжений формат тіла, добре розвинена мускулатура, косо поставлена лопатка, глибока грудна клітка, міцна спина, правильна постановка кінцівок і сформовані копита, здатні витримувати регулярні навантаження. У спортивній практиці ці ознаки розглядаються не ізольовано, а в зв'язку з якістю алюрів, рівновагою, координацією рухів, силою відштовхування та зручністю для вершника. Саме

тому в міжнародних системах оцінки спортивних коней поряд із походженням дедалі більшої ваги набувають ознаки, що відбивають техніку стрибка, ритм руху, баланс корпусу, гнучкість і здатність тварини реалізувати природні задатки в певній дисципліні кінного спорту [9].

Для напівкровних коней, яких часто називають теплокровними або спортивними, характерне поєднання кровності верхових порід із врівноваженістю та конструктивною міцністю, успадкованими від інших селекційних компонентів. Саме ця комбінація забезпечує їм широке придатність до різних видів спортивної роботи. На відміну від більш вузькоспеціалізованих чистокровних верхових коней, напівкровні тварини, як правило, краще адаптуються до систематичного навчального процесу, зберігають роботу здатність упродовж тривалого періоду та виявляють більшу стабільність у поведінці. У зв'язку з цим селекційна робота з такими кінськими спрямована не лише на закріплення зовнішніх породних рис, а й на формування спортивного типу, в якому поєднуються жвавість, сила, стрибучість, слухняність, пластичність рухів і функціональна надійність [10].

До біологічних ознак, що мають безпосереднє значення для спортивного використання коня, належать також особливості вищої нервової діяльності, рівень реактивності організму та характер метаболічної відповіді на фізичне навантаження. У спортивному конярстві ці показники не можна розглядати як другорядні, оскільки саме вони значною мірою визначають тренуваність, емоційну стійкість, швидкість адаптації до нових умов роботи, здатність переносити транспортний та змагальний стрес. Дослідження, виконані на конях української верхової породи, показують, що функціональний стан організму і типологічні властивості нервової системи пов'язані з особливостями використання тварин, а це означає, що біологічна придатність коня до спорту оцінюється не лише за зовнішніми ознаками, а й за глибинними фізіологічними механізмами, які забезпечують реалізацію робочих якостей [11].

Господарсько-корисні особливості коней верхових і напівкровних порід у сучасних умовах мають дещо інший зміст, ніж у традиційному робочому чи

племінному конярстві.

1. Порівняльна таблиця верхових і напівкровних порід коней

Критерій	Верхові породи (чистокровні)	Напівкровний (верхові- упряжні)
Будова тіла	Легка, суха, елегантна, довга шия, сухі кінцівки, «спортивний» екстер'єр.	Більш міцна, грубіша, добре розвинений кістяк і мускулатура, потужніший вигляд.
Темперамент і адаптація	Жваві, чутливі до навантажень, високі вимоги до годівлі й догляду, швидко втомлюються при несумірних навантаженнях.	Більш витривалі, стійкі до навантажень, краще адаптовані до різних кліматичних та господарських умов.
Призначення	Переважно кінний спорт – скачки, конкур, кінні шоу; поліпшувачі для спортивних якостей.	Універсальні: верхова їзда, пішохідна адекватна робота, легкапівважка упряжка, сільськогосподарське використання.
Швидкість та витривалість	Найвища швидкість у короткотривалих навантаженнях, але менша витривалість у тривалих роботах.	Менша пікова швидкість, але вища загальна витривалість і витривалість до тривалого навантаження.
Господарсько-корисні якості	Низька м'ясна та молочна продуктивність; головна цінність – спортивні якості та племінна цінність.	Середня м'ясна продуктивність, у деяких породах – можлива молочна продукція; краще використовуються в сільськогосподарських господарствах.

Для спортивного напрямку господарсько цінними вважають насамперед такі ознаки, як працездатність, витривалість, жвавість, сила, координаційні можливості, добрий контакт із вершником, стійкість до повторних

навантажень, довговічність спортивного використання та здатність до відтворення цінних якостей у потомстві. З цієї причини оцінка племінної та спортивної цінності жеребців і кобил здійснюється не лише за походженням і екстер'єром, а також за результатами випробувань, характером рухів, поведінкою в роботі й показниками нащадків. Такий підхід дозволяє розглядати господарсько-корисні ознаки не як сукупність формальних характеристик, а як комплекс властивостей, що реально визначають ефективність використання коня в певному виді спорту [7].

Для верхових і напівкровних коней, яких залучають до триборства, конкуру чи виїздки, господарська цінність нерозривно пов'язана зі спортивною спеціалізацією. У триборстві перевагу мають тварини з достатньою жвавістю, витривалістю, сміливістю й здатністю зберігати працездатність у різних типах навантаження; у конкурі більшої ваги набувають сила відштовхування, техніка стрибка, уважність і координація; у виїзді вирішальними стають ритмічність, рівновага, гнучкість, пластичність рухів і контактність. Це означає, що навіть у межах однієї групи порід господарсько-корисні ознаки реалізуються по-різному, а їх оцінка має бути диференційованою залежно від напрямку використання коня. Саме на це вказує дослідження спортивної працездатності коней у триборстві, де цінність тварини пов'язується з поєднанням екстер'єрних, функціональних і поведінкових характеристик [6].

Водночас для сучасного спортивного конярства недостатньо орієнтуватися лише на зовнішньо виражені якості тварини. Перспективним вважається підхід, за якого біологічні та господарсько-корисні ознаки оцінюються в системі селекційно-генетичного аналізу, тобто з урахуванням спадковості, спортивних результатів і здатності передавати нащадкам риси, що забезпечують успішне використання в конкретній дисципліні. На українському матеріалі це простежується в дослідженнях, присвячених генетичній оцінці спортивної працездатності коней у триборстві, де підкреслюється необхідність поєднання племінної роботи з фактичними показниками використання тварин у спорті. У результаті верхові й напівкровні

коні постають не просто як породна група, а як спеціалізований біологічний ресурс, цінність якого формується через єдність генотипу, фенотипу, адаптаційних можливостей і технології підготовки [12].

Усе це дає підстави розглядати коней верхових і напівкровних порід як тварин із чітко вираженим спортивним типом, для якого визначальними є гармонійний екстер'єр, правильний розвиток опорно-рухового апарату, високий рівень нервово-м'язової координації, врівноважений темперамент, здатність до навчання та стабільної роботи в умовах тренувального процесу. Їх господарсько-корисна цінність у закладах кінно-спортивного профілю визначається не лише породністю чи зовнішньою ефектністю, а тим, наскільки повно тварина може реалізувати свій біологічний потенціал у спорті, зберігаючи при цьому функціональну стійкість і придатність до тривалого використання [3].

1.2. Технологічні основи вирощування молодняку коней спортивного напрямку

Основні елементи технології: 6-7 місяців у лошат триває підсисний період, за цей час вони отримують всі необхідні елементи з молока матері. Вже з місячного віку молодняк привчають до грубих кормів: спочатку дають небагато, невеликими порціями, потім поступово додають добову давання до 3-4 кг

Також після відлучення, щоб уникнути стресу, молодняк утримують часто у групах по віку та темпераменту. При цьому повинен бути постійний моціон, а влітку пасовищне утримання.

Щодо тренінгу – його вводять поступово, після того, як лоша вже повністю сформувалася фізично. Привчають до базової амуніції, до дотиків людини, до різних звуків

Успішна кар'єра коня на 80% залежить від того, як і в яких умовах він був вирощений. Саме в цей період закладається основа: міцність кістяка, розвиток суглобів, м'язів і внутрішніх органів. Якщо є помилки при

вироснуванні, то згодом, у дорослому віці з'являються вади кінцівок ,порушення обміну речовин , слабка витривалість.

Вирощування молодняку коней спортивного напрямку слід розглядати як цілеспрямований і безперервний технологічний процес, у межах якого формуються не лише зовнішні породні ознаки тварини, а й її майбутня функціональна придатність до тренінгу, здатність адаптуватися до фізичних навантажень, поведінкова врівноваженість і довговічність спортивного використання. На відміну від вирощування коней універсального чи суто племінного напрямку, у цьому випадку домінує орієнтація на підготовку організму до поступового включення в роботу під вершником, тому технологія має поєднувати вимоги до росту й розвитку тварини з раннім формуванням тих якостей, які пізніше визначатимуть її спортивну працездатність. Через це технологічні засади вирощування молодняку у спортивному конярстві охоплюють систему утримання, годівлі, рухової активності, привчання до людини, контролю за станом кінцівок і опорно-рухового апарату, а також підтримання належного добробуту на кожному етапі вирощування [13].

Першою умовою раціонального вирощування молодняку є створення такого середовища утримання, яке не пригнічує природну рухову активність тварини й не формує хронічного напруження поведінкових реакцій. Для молодих коней спортивного напрямку надзвичайно суттєвими є достатня площа денника або групового утримання, регулярний моціон, наявність стабільного режиму годівлі, санітарний контроль, захист від травм та поступове знайомство з елементами майбутньої експлуатації. У випадку, коли умови утримання суперечать природним потребам коня, навіть добрий генетичний потенціал не реалізується повною мірою, оскільки поведінкова напруга, обмеження руху й дискомфорт негативно впливають на темпи розвитку та якість подальшої підготовки. Саме тому в сучасних підходах до вирощування спортивних коней технологія дедалі тісно пов'язується з вимогами до добробуту тварини. [1].

Однією з провідних ланок технології вирощування молодняку є раннє привчання лошати до контакту з людиною. Йдеться не про форсоване

навантаження, а про послідовне формування довіри, керованості та спокійної реакції на типові маніпуляції. Ранній хендлінг сприяє зниженню стресової реактивності, полегшує ветеринарні й зоотехнічні процедури, забезпечує кращу адаптацію до переведення, чищення, підняття кінцівок, надягання спорядження та інших дій, які надалі стають частиною навчально-тренувального процесу. Водночас така робота потребує чіткого плану, оскільки надмірне втручання або грубе формування контакту може дати зворотній ефект. Тому сучасна технологія вирощування молодняку в спортивному конярстві передбачає саме поступове, систематичне й поведінкові виважене привчання до людини, а не спробу якнайшвидше підкорити тварину [15].

Не менш суттєвою складовою є правильно організована рухова активність молодняку, оскільки саме в період росту формуються структурні передумови для подальшого спортивного використання. Дослідження впливу фізичного навантаження на скелетні тканини коня показують, що кісткова система адаптується до механічного стимулу, а це означає, що розумно організованого моціон і дозоване навантаження в молодому віці сприяють зміцненню опорно-рухового апарату. Звідси випливає, що повне обмеження руху є так само небажаним, як і передчасне форсування роботи. Технологічний підхід має полягати не в ранній спортивній спеціалізації, а в створенні умов для природного розвитку сили, координації, стійкості сухожильно-зв'язкового апарату та правильного формування кінцівок [13].

Молодий кінь спортивного напрямку повинен багато рухатися. Рух – це не лише спосіб підтримати фізичну форму, а й необхідна умова правильного формування кінцівок, хребта та координації. Якщо молодняк обмежити у русі, він виростає слабшим, менш витривалим і більш схильним до ортопедичних проблем. Саме тому у вирощуванні широко застосовують пасовищне утримання, груповий вигул, прогулянки та поступове привчання до роботи.

Моціон має бути регулярним, але не надмірним. Для лошат і молодняку важлива природна рухливість без примусу. Згодом, у міру дорослішання, вводять більш організовані вправи: виведення в руках, роботу на корді, легку

запряжку або підсід, залежно від майбутньої спеціалізації коня. У спортивному конярстві головний принцип – навантаження мають підвищуватися поступово, з урахуванням віку, конституції та фізичного стану.

Ранній і жорсткий тренінг є небажаним, оскільки кісткова система молодого коня ще не завершила розвиток. Надмірні стрибки, різкі повороти, важка робота по твердому ґрунту або великі дистанції в ранньому віці можуть призвести до мікротравм, які з часом переростають у хронічні проблеми. Тому спортивний молодняк готують до навантажень поступово й системно.

Для молодих коней спортивного напрямку принципове значення має не лише сам факт фізичної активності, а її характер, інтенсивність і біомеханічна організація. Дані про вплив швидкості руху та діаметра кола на маркери якості кісткової тканини й стану суглобів у молодих коней свідчать, що навіть порівняно звичайні елементи роботи можуть по-різному діяти на організм залежно від способу їх виконання. Це означає, що в технології вирощування не можна механічно переносити окремі тренувальні прийоми на молодняк без урахування віку, ступеня розвитку та стану опорно-рухового апарату. Робота по колу, зміна алюру, темп переміщення, тривалість навантаження й частота повторення мають вводитися поступово, з орієнтацією не на короточасний результат, а на безпечне формування біологічної основи майбутньої спортивної працездатності [14].

Технологія вирощування молодняку спортивних коней нерозривно пов'язана з повноцінною годівлею, оскільки саме вона забезпечує матеріальну основу росту, мінералізації кісткової тканини, формування м'язів та підтримання метаболічної рівноваги. При цьому у спортивному конярстві йдеться не лише про достатню енергетичну цінність раціону, а про збалансованість за білком, макро- і мікроелементами, насамперед кальцієм, фосфором, міддю, цинком та іншими компонентами, що беруть участь у розвитку скелета й сполучної тканини. Біомеханічні дослідження кісткової тканини коней підтверджують, що фізичне навантаження та годівля мають діяти узгоджено: за дефіциту мінерального або структурного забезпечення навіть помірний тренувальний стимул не виконує своєї адаптивної функції в

повному обсязі. Саме тому технологічно грамотне вирощування молодняку спортивного напрямку завжди спирається на поєднання рухової активності з повноцінним кормовим забезпеченням [16].

Годівля молодняку спортивного напрямку має бути повноцінною, збалансованою й адаптованою до віку, живої маси та темпів росту. У раціоні обов'язково повинні бути грубі корми, соковиті корми, концентрати, а також мінеральні й вітамінні добавки. Основна помилка у вирощуванні — це або недогодовування, що гальмує розвиток, або надмірна годівля енергетично насиченими кормами, яка спричиняє ожиріння й перевантаження кістково-суглобового апарату.

Лошата в перші місяці життя отримують поживні речовини переважно через материнське молоко, тому якість годівлі кобили-підсисної має вирішальне значення. Пізніше молодняк поступово привчають до сіна, вівса, комбікормів, висівків та інших кормів. У період інтенсивного росту особливу увагу звертають на забезпечення білка, кальцію, фосфору, міді, цинку, вітамінів А, D, Е та групи В. Без цих елементів нормальне формування кістяка і м'язів неможливе.

Не менш важливо дотримуватися режиму годівлі. Коні – тварини, які краще почуваються при регулярному розподілі корму на кілька прийомів протягом дня. Різкі зміни раціону, неякісний корм, запліснявілі або запилені корми можуть спричинити розлади травлення, коліки та загальне ослаблення організму.

У процесі вирощування спортивного молодняку необхідний постійний контроль функціонального стану організму. Йдеться не лише про візуальну оцінку вгодованості чи темпів росту, а й про спостереження за поведінковими реакціями, стійкістю до стресу, швидкістю відновлення після навантаження, станом шкіри й кінцівок, якістю руху, апетитом та загальним фізіологічним статусом. Дослідження метаболічного профілю й вищої нервової діяльності коней української верхової породи переконують, що функціональні та типологічні особливості мають прямий зв'язок із подальшим напрямом використання тварин. Через це технологія вирощування молодняку

спортивного напрямку не може зводитись до стандартної схеми утримання й годівлі; вона повинна враховувати індивідуальні темпи розвитку тварини та її біологічну готовність до наступних етапів підготовки [11].

Ще однією засадою вирощування молодняку є недопущення тих факторів, які в подальшому стають джерелом поведінкових або експлуатаційних проблем. До них належать ізоляція від природного моціону, надмірне обмеження соціальних контактів, жорсткі прийоми поводження, різкі зміни режиму, раннє перевантаження та нехтування ознаками дискомфорту чи болю. У сучасних дослідженнях, присвячених проблемам коней, підкреслюється, що значна частина труднощів, які проявляються вже під час спортивного використання, фактично закладається на етапі вирощування. Через це технологічна робота з молодняком має бути спрямована не лише на фізичне зростання тварини, а й на формування такої поведінкової та функціональної стабільності, яка дозволить надалі безпечно включити коня в систему тренінгу [17].

Отже, технологічні основи вирощування молодняку коней спортивного напрямку охоплює комплекс взаємопов'язаних рішень, що стосуються умов утримання, добробуту, організації моціону, раннього хендлінгу, повноцінної годівлі, контролю росту й розвитку, а також поступового підведення тварини до майбутнього тренувального використання. Якість цього етапу визначає не лише фізичний розвиток молодого коня, а й той рівень функціональної та поведінкової готовності, з яким він увійде в період спеціалізованого тренінгу. Саме тому вирощування молодняку у спортивному конярстві слід розглядати як фундамент всієї подальшої технології підготовки коня [1].

1.3. Наукові засади тренінгу та чинники формування спортивної працездатності коней

Тренінг спортивного коня слід розглядати як науково обґрунтований процес цілеспрямованого формування функціональних можливостей організму, рухових якостей, поведінкової стійкості та здатності до виконання спеціалізованої роботи в певній дисципліні кінного спорту. У цьому розумінні

тренінг не зводиться до простого повторення вправ або механічного нарощування навантажень. Його сутність полягає у викликанні адаптаційних змін, які під впливом систематичної роботи охоплюють м'язову, серцево-судинну, дихальну, нервову та опорно-рухову системи. Наукова основа тренінгу полягає саме в тому, що зміни в організмі коня мають бути спрямованими, поступовими та відповідати віковим, породним і індивідуальним особливостям тварини [19].

2. Основні наукові засади тренінгу

Засада	Зміст
Послідовність	Тренінг починається з заїздки молодого коня, роботи на корді, у руках, потім під вершником; навантаження зростають від простого до складного
Індивідуалізація	Відбір коней у групи тренінгу здійснюється з урахуванням конституції, екстер'єру, кондицій та інтелекту кожної тварини
Системність	Тренінг включає регулярні заняття з чіткою структурою: розминка, основна частина, заминка, з обов'язковими днями відновлення
Біологічна відповідність	Навантаження мають відповідати віку, розвитку скелета та м'язів (молодняк потребують щадного режиму)

Одним із центральних принципів тренінгу є поступовість підвищення навантаження, оскільки спортивна працездатність формується не стрибкоподібно, а через накопичення адаптаційних реакцій. Для коней верхових і напівкровних порід це має особливе значення, бо передчасне форсування роботи здатне призвести до функціонального виснаження, зниження якості рухів, формування стійких поведінкових проблем і перевантаження опорно-рухового апарату. Через це науково обґрунтований

тренінг завжди спирається на систематичність, послідовність, чергування роботи й відпочинку, індивідуалізацію навантажень та відповідність тренувального стимулу рівня підготовленості коня. Лише за таких умов тренування стає засобом розвитку, а не джерелом передчасного виснаження спортивного потенціалу[18].

Фізіологічна основа спортивної працездатності значною мірою пов'язана з перебудовою м'язової тканини під впливом регулярної роботи. Дослідження адаптації скелетних м'язів коней до фізичних навантажень показують, що тренування супроводжується складними змінами на клітинному й молекулярному рівнях, які охоплюють енергетичний обмін, роботу мітохондрій, механізмів відновлення та перебудови м'язових структур. Для теорії тренінгу це має принципове значення, оскільки пояснює, чому спортивна форма не є випадковим результатом таланту тварини, а формується як наслідок тривалої і фізіологічно виваженої дії навантаження. Саме ця закономірність лежить в основі вимоги до регулярності тренувального процесу, адже несистемна робота не дає умов для стійкої адаптації організму [18].

Наукові засади тренінгу також передбачають обов'язковий контроль працездатності коня в польових або тренувальних умовах. У сучасному спортивному конярстві питання оцінки функціональної готовності вже не обмежується візуальним спостереженням за твариною чисуб'єктивним враженням вершника. Практика дедалі більше спирається на польові тести, які дозволяють оцінювати аеробну продуктивність, характер відновлення після навантаження, адекватність відповіді організму на роботу та відповідність тренувального режиму поточному рівню підготовленості. Такий підхід дозволяє своєчасно коригувати інтенсивність і структуру тренувального процесу, не допускаючи нінедовантаження, ні перевантаження. У цьому виявляється одна з провідних рис сучасної науки про тренінг коней: управління працездатністю ґрунтується на контролі адаптаційного стану тварини [4].

Спортивна працездатність коня є багатокomпонентною ознакою, що формується під впливом не одного, а цілої сукупності чинників. До них належать породне походження, спадкові задатки, екстер'єр, якість алюрів, сила й координація рухів, тип нервової діяльності, здатність до навчання, витривалість, адаптаційна стабільність та якість підготовки. У різних дисциплінах кінного спорту співвідношення цих чинників буде неоднаковим. Для триборства визначальними виявляються витривалість, сміливість, стійкість до різних типів завантаження та збереження працездатності в багатокomпонентній роботі. У цьому разі спортивна цінність коня формується на перетині екстер'єрних, функціональних і поведінкових властивостей, а тренінг лише розкриває той потенціал, який уже закладений у біологічній структурі тварини [6].

Серед чинників формування спортивної працездатності дедалі більшу увагу привертають допоміжні засоби підготовки, зокрема ті, що дозволяють дозувати навантаження на опорно-руховий апарат і водночас розвивати мускулатуру. Прикладом є використання водних бігових доріжок, які розглядаються як інструмент для підтримання або розвитку м'язового апарату без повного перенесення навантаження на кінцівки в тому обсязі, який спостерігається під час нетрадиційної роботи. Науковий інтерес до таких засобів пов'язаний із прагненням розширити арсенал тренувальних методів і точніше керувати відновленням та розвитком коня. Проте навіть допоміжні форми роботи не можуть замінити цілісної системи тренінгу; вони мають значення лише тоді, коли включені в продуману програму підготовки, а не використовуються ізольовано [20].

Також виділяють селекційно-генетичні чинники, до яких входять: порода та кровність (змішування коней української верхової породи з російською верховою-вийшла Орлово-ростопчинська, кровність якої демонструє кращу спортивну працездатність). Генофонд (чистопородне розведення), спадковість екстер'єру (збереження характерного типу та конформації тіла важливе для спортивних дисциплін)

Далі йдуть фізіологічні чинники до яких входять : вік (коні старшого віку краще долають перешкоди вищої складності), кондиції(фізична підготовленість, розвиненість м'язової системи, витривалість), здоров'я копит(правильний розподіл ваги, регулярне підстригання/підковування, відсутність деформацій критичні для працездатності).

Також входять і психологічні чинники: темперамент (коні з перезбудливою нервовою системою потребують індивідуального підходу), інтелект(здатність до навчання та виконання команд).

Окремий блок чинників, що визначають спортивну працездатність коней, пов'язаний із добробутом тварини та межами допустимого навантаження. У сучасному кінному спорті дедалі чіткіше усвідомлюється, що високий результат не може розглядатися окремо від фізичного і поведінкового стану коня. Саме тому наукові засади тренінгу включають не тільки розвиток сили, витривалості чи техніки рухів, а й оцінку безпечності застосовуваних прийомів, відповідність інтенсивності роботи фізіологічним можливостям тварини, попередження хронічного болю, стресу, перевтоми та зниження мотивації до роботи. У цьому контексті спортивна працездатність постає не як максимальна експлуатація коня, а як здатність стабільно виконувати роботу без втрати функціональної надійності та без порушення добробуту [5].

Проблема добробуту виводить на ще одну групу чинників — умови утримання, режим використання, якість щоденного догляду, тривалість відпочинку, особливості контакту з людиною та загальний рівень організації кінно спортивного процесу. Дослідження проблем у кінній сфері показують, що джерелом зниження працездатності можуть бути не лише помилки власне тренувальної програми, а й супутні чинники: недостатній моціон поза тренуванням, тривале обмеження руху, неадекватне спорядження, недооцінка ознак дискомфорту або систематичний психологічний тиск на тварину. Звідси випливає, що науково обґрунтований тренінг неможливий без урахування всієї системи утримання й експлуатації коня, бо спортивний результат формується

не на плацу ізольовано, а в межах повсякденного середовища, у якому перебуває тварина [17].

У підсумку наукові засади тренінгу коней верхових і напівкровних порід ґрунтуються на розумінні тренування як керованого процесу адаптація, у якому поєднуються фізіологічна доцільність, поступовість, індивідуалізація, регулярний контроль працездатності, урахування спортивної спеціалізації та дотримання вимог до добробуту тварини. Спортивна працездатність при цьому формується під дією спадкових передумов, морфологічних і функціональних властивостей організму, поведінкової стійкості, якості вирощування, умов утримання й правильно організованого тренувального процесу. Саме в такому поєднанні слід розглядати сучасну систему підготовки коней спортивного напрямку у спеціалізованих закладах [4].

2. МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

2.1 Умови дослідження

Базою дослідження обрано комунальний позашкільний заклад «Спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа олімпійського резерву з кінного спорту» Дніпровської міської ради, розташований у місті Дніпро.

Заклад виконує функції навчально-тренувальної та виробничої бази, де поєднуються підготовка спортсменів, утримання коней спортивного призначення, організація тренувального процесу й практичне використання тварин у різних видах кінного спорту. Профіль роботи школи пов'язаний із класичними дисциплінами, зокрема виїздкою, конкурном і триборством, що формує специфічні вимоги до добору порід, системи вирощування молодняку та побудови тренінгу.

Матеріально-організаційні умови закладу дають змогу здійснювати повний цикл підготовки спортивних коней. У наданій роботі зазначено, що школа має конюшню, поле для конкуру з перешкодами для щоденних занять і проведення змагань, а також використовує інфраструктуру для індивідуального навчання верховій їзді, прогулянок верхи та супровідних занять.

Таке поєднання навчальної, спортивної й практичної функцій створює середовище, в якому технологія вирощування молодняку безпосередньо пов'язана з подальшим спортивним використанням тварин.

Для нашої теми це має принципове значення, оскільки система вирощування в подібному закладі не може розглядатись окремо від вимог тренувального процесу та майбутньої працездатності коня.

Поголів'я школи представлене кіньми різного породного походження, що зумовлено напрямом її діяльності та орієнтацією на спортивне використання тварин.

За матеріалами дослідження, станом на 2025 рік загальна чисельність коней у господарстві становила 169 голів, із яких 156 належали до верхового та напівкровного типу. Основу цього масиву формували коні української

верхової породи – 123 голови, або 78,85 %. Частка чистокровної верхової породи становила 8 голів, або 5,13 %. Серед напівкровних порід були представлені вестфальські коні – 16 голів, або 10,26 %, та ганноверські – 9 голів, або 5,77 %. Саме така структура свідчить, що заклад орієнтований передусім на використання коней, придатних до класичних дисциплін кінного спорту, де поєднання міцної конституції, керованості, стрибкових якостей і витривалості має визначальне значення.

Домінування української верхової породи в структурі стада є закономірним, оскільки ця порода добре адаптована до вітчизняних умов утримання, характеризується придатністю до спортивного використання та достатньою пластичністю в тренінгу. Присутність чистокровних верхових і напівкровних європейських порід розширює селекційно-технологічні можливості закладу, дає змогу використовувати тварин із різними типами руху, темпераменту й спортивної спеціалізації.

У роботі також згадано використання інших порід, зокрема орловського рисака, тракененської та французького селя, що вказує на неоднорідність загального стада й наявність у школі коней різного функціонального призначення. За такого породного складу технологія вирощування молодняку має враховувати не лише вік і фізіологічний стан тварин, а й породні відмінності у швидкості росту, формуванні екстер'єру, поведінкових реакціях і відповіді на тренувальне навантаження.

Умови утримання коней у комунальному позашкільному закладі формуються з урахуванням спортивного призначення тварин, потреб навчально-тренувального процесу та вимоги до збереження їх працездатності.

Матеріальна база закладу включає основну конюшню з просторим перед манежем, денниками, приміщеннями для зберігання екіпірування та іншого обладнання, літню конюшню на 48 денників, обладнану невеликим манежем, а також окрему готельну конюшню для комфортного розміщення спортивних коней.

Така організація простору дає змогу не лише розміщувати поголів'я відповідно до виробничих потреб, а й розмежовувати тварин за характером

використання, рівнем тренуваності та режимом догляду. Для спортивного конярства це має принципове значення, оскільки раціональне поєднання утримання і використання прямо впливає на збереження кондицій, поведінкову врівноваженість та готовність коня до навантаження.

Організація годівлі в закладі побудована за принципом поєднання ветеринарно обґрунтованих норм із фактичною кормовою базою господарства (таблиця 3).

3. Потреба поголів'я в кормах

Корми	До 1,5 року	1,5-2 р	2-3 р	3-4 р	Старше 5 р	Разом
Кількість голів	4	27	59	62	57	209
Концентрати: норма на голову	7,6	7,6	8,0	8,2	11,0	-
Всього	30,4	205,2	472,0	508,4	627,0	1843,0
Грубі: норма на голову	18,0	23,0	27,0	31,0	34,0	-
Всього	72,0	621,0	1593,0	1922,0	1938,0	6146,0
Соковиті: норма на голову	4,0	5,0	5,0	7,0	7,0	-
Всього	8,0	135,0	295,0	434,0	399,0	1271,0
Зелені: норма на голову	27,0	45,0	49,0	54,0	48,0	-
Всього	108,0	1215,0	2891,0	3348,0	2736,0	10298,0

Коней годують 3–4 рази на добу, що сприяє більш рівномірному навантаженню на травний тракт, кращому перетравленню кормів і стабільному використанню поживних речовин. Для спортивного поголів'я така

кратність годівлі є доцільною, оскільки дозволяє уникати як тривалих перерв між прийомами корму, так і надмірного одноіанітного навантаження на систему травлення.

Основою годівлі в господарстві є грубі корми. Для жеребців у раціоні переважають сіно лугове – 27,0 % та сіно злаково-бобове – 23,0 %, тоді як для кобил ці показники становлять 29,0 і 22,0 % відповідно. Частка соломи дорівнює 8,0 % у жеребців і 9,0 % у кобил. Концентровані корми займають 25,0 % у структурі раціону жеребців та 23,0 % у кобил, а коренеплоди – по 17,0 % у тварин обох статевих груп. Як соковиті корми використовують моркву, кормовий буряк, баштанні культури, а за можливості також яблука.

Таке співвідношення свідчить про прагнення поєднати енергетична насиченість раціону з достатнім вмістом клітковини, яка необхідна для нормального функціонування травної системи коней. Для спортивного молодняку і дорослих коней це створює фізіологічно прийнятну основу, на якій можна варіювати поживність залежно від етапу підготовки та обсягу роботи.

За умов напруженого тренінгу та підвищеного фізичного навантаження коні додатково отримують тваринні білкові корми, мінеральні добавки, вітамінні препарати та премікси. Такий підхід відображає розуміння того, що спортивна працездатність коня визначається не лише загальною поживністю раціону, а й його здатністю забезпечувати організм пластичними, регуляторними та буферними компонентами, необхідними для відновлення після роботи.

2.2. Матеріали та методи дослідження

Основою для проведення дослідження стали матеріали та документація комунального позашкільного закладу «Спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа з кінного спорту» Дніпровської міської ради, що характеризують поголів'я коней, систему їх вирощування, утримання, годівлі та тренінгу. Під час дослідження проаналізовано відомості щодо молодняку,

облікові дані дорослого поголів'я, породного складу, системи тренувань, рівня фізичних навантажень і раціонів годівлі.

Поряд із документацією нами були враховані результати безпосереднього спостереження за організацією роботи з кіньми у закладі, що дало змогу поєднати описову характеристику технологічних процесів з аналізом їх практичної реалізації.

Дослідження проводилося на поголів'ї коней верхових і напівкровних порід, що використовуються в умовах спеціалізованої кінної школи В кінній школі всього налічується близько 7 порід коней. Найбільшу частку поголів'я становлять коні української верхової та чистокровної. Менш поширеними є французький сель, вестфальська та орловський рисак. Частина цих коней перебуває у приватній власності спортсменів і утримується в окремому блоці конюшні, призначеному для особистих тварин.

Предметом дослідження були особливості технології вирощування молодняку та організації тренувального процесу коней спортивного призначення. Основну увагу приділено не лише характеристиці тварин, а й аналізу виробничо-технологічних факторів, що впливають на формування їх фізичних якостей, адаптацію до навантажень, розвиток працездатності та підготовку до подальшого використання.

Для досягнення поставленої мети було застосовано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження. Насамперед проведено аналіз документації закладу, що містила інформацію про чисельність і породний склад коней, особливості їх утримання, систему годівлі, організацію тренувального процесу.

Окреме місце в дослідженні посідав порівняльно-описовий аналіз технологічних рішень, які застосовуються у закладі щодо коней різного віку та напрямку використання. У межах цього етапу вивчали послідовність вирощування молодняку, підхід до його привчання до амуніції, роботи під сідлом, поступового введення в тренувальний режим, а також добір вправ залежно від рівня підготовленості тварини.

Для характеристики біологічних і господарсько-корисних ознак враховували дані щодо екстер'єрних особливостей коней, оскільки саме вони значною мірою пов'язані з подальшою спортивною спеціалізацією, витривалістю та здатністю переносити тренувальні навантаження.

Крім того, при аналізі тренінгу були використані наявні в закладі дані щодо швидкості виконання вправ, обсягу фізичного навантаження та результатів участі коней у змаганнях.

Фізіологічні показники визначали у коней тричі, тобто: у стані спокою (за 30 хв. до початку навантаження), після помірної тренувальності та після інтенсивної тренувальності. Частоту серцевих скорочень встановили за допомогою фонендоскопа протягом 30 сек, потім результати множили на два. Частоту дихання розраховували за рухами грудної клітини протягом 30 сек. За допомогою ветеринарного лікаря визначали температуру тіла електронним термометром ректально.

У роботі використано загально-наукові методи дослідження, що відповідають її теоретичному характеру. Аналітичний метод застосовано для опрацювання наукових джерел з проблематики вирощування та тренінгу коней спортивного напрямку. Системний підхід забезпечив розгляд вирощування, утримання, годівлі й тренінгу як взаємопов'язаних елементів єдиної технології. Метод синтезу використано для формування цілісного уявлення про закономірності підготовки коней верхових і напівкровних порід у спеціалізованому закладі.

3. ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ КОНЕЙ

3.1. Організація утримання та годівлі коней

Організація утримання коней верхових і напівкровних порід у комунальному позашкільному закладі базується на поєднанні виробничої діяльності та забезпечення природних потреб тварин. Оскільки кінь є активною стадною твариною, його нормальний фізіологічний стан неможливо підтримувати лише за рахунок перебування у деннику.

Для спортивних коней важливим складовим добового режиму є регулярний моціон, можливість контакту з іншими тваринами та систематичне фізичне навантаження. Такий підхід сприяє стабільній поведінці, кращій адаптації до тренувального процесу та підтриманню високої працездатності.

У спеціалізованій дитячо-юнацькій спортивній школі застосовується комплексна система утримання, що включає денникове розміщення, щоденне чищення, вигул у левадах, роботу під сідлом або на корді та розподіл коней відповідно до віку, рівня підготовленості й напрямку використання.

Тварини утримуються у просторих денниках, обладнаних годівницями та автоматичними поїлками. Для покращення психологічного стану в окремих денниках розміщені спеціальні іграшки, які допомагають зменшити прояви нудьги під час перебування в приміщенні.

На території закладу облаштовано не менше дванадцяти левад, де коні по черзі мають можливість вільно рухатися, відпочивати та підтримувати фізичну активність.

Не менш суттєвим елементом є зоогігієнічна організація стайні. У приміщенні, де утримують коней спортивного напрямку, підтримують стабільний мікроклімат, не допускаючи поєднання високої вологості, перегрівання, застою повітря та забруднення аміачними випарами.

Практика конярства показує, що навіть за належного раціону несприятливі умови стайні здатні викликати погіршення загального стану, підвищення частоти дихання й серцевих скорочень, швидше стомлення та зниження працездатності тварин. Через це в закладі підтримують суху підстилку, систематично прибирають денники, контролюють вентиляцію, не

допускати надмірного скупчення пилу й коригують режим провітрювання відповідно до сезону.

Організація годівлі у спортивній школі ґрунтується на використанні достатньої кількості об'ємних кормів, насамперед якісного сіна.

Організація годівлі повинна бути індивідуалізованою, хоча загальною основою для всіх груп лишається достатня кількість доброякісного об'ємного корму, постійний доступ до води та мінеральних добавок (таблиця 4).

Табл.4.Добовий раціон для молодняку коней

Показник	Норма	Сіно лугове	Овес	Ячмінь	Комбік орм	Морква	Сіль	Всього
Добова даванка кормів,кг	-	5,0	2,0	0,5	1,0	2,0	0,025	10,5
Кормові одиниці	6,5	2,5	2,2	0,6	1,0	0,2	-	6,5
Суша речовина,кг	8,0	4,3	1,7	0,4	0,9	0,2	-	7,5
Обмінна енергія, МДж	70	29	25	7	10	2	-	7,3
Сирий протеїн, г	650	350	220	55	140	20	-	785
Перетравний протеїн, г	420	220	160	40	100	15	-	535
Сира клітковина,г	1400	1150	80	45	50	40	-	1365
Сіль,г	25	-	-	-	-	-	25	25
Кальцій,г	40	25	2	1	10	2	-	40
Фосфор,г	32	12	8	4	6	2	-	32
Залізо,мг	400	240	70	35	50	5	-	400
Сіль,мг	60	20	10	5	20	5	-	60
Цинк,мг	309	140	50	30	70	10	-	300

Продовження таблиця 4								
Кобальт,мг	4	1,0	0,8	0,3	1,4	0,5	-	4
Йод,мг	4	1,0	0,8	0,3	1,4	0,5	-	4
Каротин,мг	50	35	-	-	-	15	-	50

Умови спеціалізованого закладу, де поєднуються вирощування молодняку й тренінг коней спортивного напрямку, вимагає постійного контролю ефективності системи утримання та годівлі. Практично це означає регулярну оцінку вгодованості, стану шерстного покриву, якості копит, апетиту, характеру дефекації, поведінки під час згодовування кормів і реакції на фізичне навантаження.

Для молодих коней неприпустимими є як дефіцит поживних речовин, що стримує ріст і розвиток, так і перегодовування концентратами, яке може створювати передумови для метаболічних та ортопедичних порушень. Для коней, що вже перебувають у тренінгу, не менше значення набуває профілактика шлункових уражень, які часто пов'язані з нерівномірною годівлею, тривалими перервами між прийомами корму та надлишком концентратів. Через це в закладі поєднують технологічну дисципліну утримання з постійним коригування раціонів відповідно до віку, функціонального призначення коня та фактичного рівня навантаження.

3.2. Контроль росту, розвитку й стану здоров'я молодняку

Контроль росту й розвитку молодняку верхових та напівкровних порід у спортивному закладі будується як безперервне спостереження за морфологічними змінами, функціональним станом організму та здатністю коня адаптуватися до зростаючого навантаження.

Для молодих коней календарний вік не може бути єдиним критерієм готовності до інтенсивнішої роботи, оскільки кісткова, сухожилково-зв'язкова та м'язова системи дозрівають нерівномірно. Через це контроль здійснюють за сукупністю показників: живою масою, висотою в холці, обхватом грудей, розвитком кінцівок, пропорційністю статури, характером рухів і реакцією на

тренувальні подразники. Такий підхід дає змогу своєчасно виявляти відставання або дисгармонію росту й не допускати формування підготовки в період, коли опорно-руховий апарат ще не завершив формування.

У практиці вирощування молодняку контроль росту має спиратися на регулярні проміри та оцінка вгодованості. Одного лише візуального огляду для цього недостатньо, оскільки зовнішньо тварина може виглядати розвиненою, але мати надлишкове жировідкладення або, навпаки, недостатній резерв поживних речовин.

Тому у школі періодично фіксують живу масу або її розрахункові значення, вимірюють обхват грудей, окружність ший, довжину тулуба та інші морфометричні показники, що дають змогу точніше судити про зміни кондиції.

Показники маси коней в господарстві наведені в таблиці 5.

5. Показники росту молодняку

Вік	Жива маса (кг)	
	Верхових	Напівкровних
При народженні	45±0,8	52±0,9
6 місяців	220±4,5	280±5,1
12 місяців	320±5,8	400±6,2
18 місяців	400±6,3	480±6,8
24 місяці	450±7,1	550±7,5

З аналізу таблиці можна побачити, що маса напівкровний порід більше за верхових. Найбільш інтенсивний приріст маси і напівкровних і верхових спостерігається у перші 12 місяців життя, вона збільшується більш ніж у 7 разів. У 12 місяців жива маса у верхових порід вже становить 320 кг, а у напівкровних 400 кг. У 18 місяців 400 кг у верхових і 480 кг у напівкровних. В два роки молоді коні верхових порід вже важать 450 кг, а напівкровні 550 кг.

Для молодняку спортивного напрямку такий контроль має подвійне

значення, бо допомагає підтримуватиме лише нормальний ріст, а й бажаний тип тілобудови без надмірного ожиріння, яке змінює навантаження на кінцівки та погіршує перспективи подальшого тренінгу.

Показники промірів тіла коней наведені в таблиці 6.

6. Таблиця промірів для напівкровний і верхових порід

Порода	Висота в холці,см	Довжина тулуба,см	Обхват грудей,см	Обхват п'ястка,см
Верхові				
Українська	165±1,2	167±1,4	194±2,1	20,8±0,2
Тракененська	164±1,3	169±1,5	196±2,2	21,0±0,2
Чистокровна	164±1,1	166±1,3	191±2,0	20,2±0,2
Напівкровні				
Вестфальська	169±1,4	171±1,5	199±2,3	22,0±0,2
Французький сель	168±1,3	170±1,4	199±2,2	21,8±0,2
Ганноверська	170±1,4	172±1,6	200±2,4	22,2±0,2
Орловська	162±1,1	164±1,2	192±2,0	20,7±0,2

З аналізу таблиць можна побачити, що найвищі коні в школі – це ганновері (170 см у холці), а найнижчі виявилися орловські рисисті (162 см у холці). Бачимо, що верхові на зріст 164-165 см, тоді як напівкровні – 162-170 см.

Обхват грудей змінювався від 191 до 200 см. Обхват грудей коливається у верхових від 191 до 194 см, а у напівкровних – від 192 до 200 см, що свідчить про добре розвинену грудну клітину та легені, що необхідно для участі в змаганнях на витривалість та крос.

Обхват п'ястка у верхових коливається в межах 20,2-21,0 см, а у напівкровних – від 20,7 до 22,2 см. До речі, найбільший обхват мають ганноверські коні, які відрізняються своєю масивністю.

На основі промірів тіла, нами були розраховані індекси будови (таблиця 7).

7. Розрахунок індексів будови тіла

Порода	Індекс формату	Індекс масивності	Індекс костистості
Верхові			
Українська верхова	101,8±2,31	117,6±2,12	12,6±1,21
Тракененська	103,0±3,14	119,5±2,64	12,8±1,64
Чистокровна верхова	101,2±1,97	116,5±2,78	12,3±1,56
Напівкровні			
Вестфальська	101,2±2,97	117,8±3,31	13,0±2,76
Французький сель	101,2±1,93	118,5±2,15	12,9±2,41
Ганноверська	101,2±2,11	117,6±2,71	13,1±1,84
Орловська	101,2±2,07	118,5±1,88	12,8±1,25

За індексними показниками формату більшість коней має 101,2 %, тоді як тварини української верхової – 101,8 %, тракененської – 103,0 %, що вказує на більш подовжене тіло відносно його висоти.

Індекс масивності верхових був у межах 116,5-117,6 %, найбільшим показником відрізнялися коні тракененської породи – 119,5 %. Серед напівкровних тварин показник коливався в межах від 117,6 до 118,5 %, найбільший показник мали коні французького селя та орловського рисака – 118,5 %.

Індекс костистості у верхового молодняка був на рівні 12,3-12,8 %, а у напівкровних – 12,8-13,1 %. Серед усіх тварин найбільший показник відмічено у коней ганноверської та вестфальської порід – 13,1 та 13,0 % відповідно.

Оцінка стану здоров'я молодняка в закладі кінного спорту насамперед спрямована на раннє виявлення змін з боку опорно-рухового апарату. У коней спортивного призначення частина ортопедичних порушень формується і проявляється не одразу, а впродовж росту, коли на тлі інтенсивного розвитку

організм починає систематично отримувати тренувальне навантаження. Дані сучасних досліджень свідчать, що остеохондротичні ураження у спортивних коней можуть змінюватися навіть у проміжку від 12 до 36 місяців, тому одноразовий огляд у ранньому віці не дає повної картини ортопедичного статусу. Через це контроль має включати повторні клінічні огляди, оцінку постави, спостереження за рухом на кроці та рисі, пальпацію суглобів і сухожилків, а за наявності показань – поглиблене інструментальне обстеження.

Повноцінний контроль стану здоров'я молодняку в господарстві передбачає також паразитологічний моніторинг, оскільки молоді тварини мають вищу чутливість до окремих груп ендопаразитів і можуть істотно відрізнятися між собою за рівнем виділення яєць гельмінтів.

3.3. Підготовка коней до спортивного використання

Підготовка коней до спортивного використання є проміжною ланкою між вирощуванням молодняку та спеціалізованим тренінгом, у межах якої біологічно сформований, але ще не повністю навчений кінь переходить до систематичної роботи, пов'язаної з вимогами конкретної дисципліни. У цей період вирішується не лише завдання фізичного підведення тварини до навантаження, а й формування керованості, стійкості до зовнішніх подразників, здатності сприймати вершника, амуніцію й навчальні сигнали без надмірного напруження. Саме тому підготовку до спортивного використання доцільно розглядати як етап функціонального, поведінкового та технологічного узгодження можливостей коня з характером майбутньої роботи.

Початковою умовою успішної підготовки є раннє привчання молодняку до контакту з людиною. Дослідження, присвячені інтенсивному ранньому хендлінгу лошат, показують, що позитивний ефект має не саме раннє втручання, а його послідовність і відсутність грубого тиску. У практичному вимірі це означає, що майбутній спортивний кінь ще до початку роботи під сідлом має спокійно реагувати на виведення в поведі, чищення, огляд кінцівок,

ветеринарні маніпуляції, накладання недоуздки й обмежене використання елементів спорядження. Така підготовка знижує ризик конфліктної поведінки на наступних етапах і створює передумови для безпечного переходу до навчальної роботи.

Повноцінна підготовка коня до спорту неможлива без правильного формування опорно-рухового апарату. Адаптація кісткової тканини до механічного навантаження відбувається поступово, а тому раннє включення молодняку в роботу має спиратися не на інтенсивність, а на розум дозований руховий стимул. Кінь, якого тривалий час утримували в умовах обмеженого моціону, гірше переносить навіть помірне введення в роботу, тоді як систематичний вільний рух, вигул і контрольоване навантаження створюють основу для майбутньої спортивної кар'єри. У межах цього підходу підготовка до використання не починається з моменту заїздки, а фактично триває з молодого віку як процес поступового зміцнення структур, що братимуть участь у роботі під вершником.

У технології підведення молодняку до спортивного використання принципове значення має характер перших навантажень. Дані про вплив швидкості руху та діаметра кола на показники, пов'язані з якістю кісткової тканини й станом суглобів, переконують, що навіть базові вправи здатні бути як корисними, так і розвантажувальними залежно від способу їх організації.

Робота на корді, зміна алюрів, рух по колу, перші координаційні вправи й початкові елементи гімнастики мають поводитися з урахуванням віку коня, рівня його розвитку та якості рухів.

Таким чином, за такого підходу ми не просто навчаємо тварину виконувати команди, а одночасно формуємо біомеханічно безпечну манеру руху, на якій пізніше буде вибудований спеціалізований тренінг.

4. ТЕХНОЛОГІЯ ТРЕНІНГУ КОНЕЙ

4.1. Організація та етапи тренінгу

Схему тренінгу для молодих коней обирає берейтор, який розуміється на фізичних навантаженнях для коней, займається їх тренуванням і підготовкою на змагання. Але найголовніше, розроблює правильний, професійний підхід до тренувань. Коли схема тренувального процесу налагоджена, приступають до визначення фізіологічних показників до та після тренування (таблиця 8). Це робиться для спостереження за тим, як організм коня реагує на різний вид навантаження, і для того, щоб в майбутньому поправити схему тренування.

8. Фізіологічні показники коней у стані спокою та під час тренування

Показник	Стан спокою	Помірне тренування	Інтенсивне тренування
Частота серцевих скорочень (уд/хв)	$40 \pm 3,45$	$112 \pm 7,61$	$196 \pm 12,24$
Частота дихання (вдихів/хв)	$12 \pm 6,84$	$56 \pm 10,24$	$108 \pm 15,63$
Температура тіла (с)	$37,8 \pm 0,41$	$38,7 \pm 1,84$	$40,0 \pm 2,67$

Встановлено, що зі збільшенням фізичного навантаження у коня закономірно підвищуються частота серцевих скорочень, температура, частота дихання. Так, показник частоти серцевих скорочень при помірному тренуванні підвищується до 112, а при інтенсивному тренінгу – до 196 ударів/хв.

Частота дихання також має тенденцію до збільшення: при помірному та інтенсивному тренінгу підвищення склало до 56 та 108 вдихів/хв. відповідно.

Така сама ситуація і зі збільшенням температури тіла у коней: до 38,7-40,0 градусів залежно від інтенсивності тренувань.

Наступним етапом є привчання до спорядження вершника. Тут вирішальну роль відіграє не швидкість переходу до роботи під сідлом, а стабільність реакцій коня на нові стимули. Послідовність дій зазвичай охоплює привчання до вальтрапа, сідла, вуздечки, голосових і фізичних сигналів, роботи на корді в амуніції, після чого можливе короткочасне

введення ваги вершника й поступове ускладнення завдань. Якщо тварина проходить цей етап без різкого стресу, зберігає апетит, рівний рух і спокійний контакт із людиною, це свідчить про правильну побудову підготовки. У протилежному випадку технічне просування доводиться сповільнювати, оскільки поведінкове перевантаження в молодому віці часто трансформується у стійкі проблеми під час подальшої спортивної експлуатації.

Функціональна готовність коня до спортивного використання пов'язана не лише зі станом кінцівок і м'язів, а й із типом нервової діяльності, реактивністю організму та характером метаболічної відповіді на навантаження.

Суттєвим компонентом підготовки є корекція годівлі відповідно до зростання фізичного навантаження. На цьому етапі кінь уже не перебуває в режимі звичайного вирощування, проте ще не працює в повному спортивному обсязі, через що помилки в раціоні швидко позначаються на розвитку мускулатури, якості відновлення і стани кістково-суглобової системи.

Узгодження фізичного навантаження з кормовим забезпеченням має спиратися на баланс енергії, білка, мінеральних речовин і структурної клітковини. Саме такий підхід забезпечує не короточасний робочий ефект, а формує ту фізичну основу, на якій кінь може безпечно перейти до спеціалізованого тренінгу в конкурі, виїзді чи триборстві.

Підготовка до спортивного використання завершується не формальним початком роботи під вершником, а досягненням стану, за якого кінь демонструє достатню фізичну витривалість, керованість, психічну стабільність і здатність без конфлікту виконувати базові робочі елементи. У практиці це означає впевнене ведення в руках, спокійне ставлення до спорядження, рівномірну роботу на корді, прийняття вершника, збереження ритму на основних алюрах, адекватну реакцію на команди та відсутність ознак перевтоми після помірного навантаження. Лише за таких умов перехід до спортивного використання можна вважати технологічно виправданим, оскільки він спирається на вже сформовану функціональну та поведінкову готовність тварини, а не на штучно прискорене навчання.

Організація тренінгу коней у закладі спортивного профілю підпорядковується логіці поступового формування працездатності, за якої кожне навантаження виконує не ізольовану вправову функцію, а входить до системи розвитку сили, витривалості, координації рухів, слухняності та психічної стійкості тварини. У такій системі тренінг не зводиться до механічного повторення однакових дій, оскільки його ефективність визначається узгодженістю між віком коня, ступенем морфофункціональної зрілості, породними особливостями, рівнем попередньої підготовки та характером майбутньої спортивної спеціалізації. Це означає, що організація тренувального процесу має будуватися як послідовне нарощування адаптаційних змін, а не як прискорене досягнення короткочасного результату.

У практиці в спортивній школі організація тренінгу починається з визначення загальної моделі підготовки, у межах якої закріплюються частота занять, співвідношення роботи і відпочинку, допустимий обсяг навантаження, форма контролю стану тварини та критерії переходу до складних елементів. Кінь, який перебуває в системі регулярної підготовки, потребує не лише тренувального стимулу, а й стабільного режиму, де саме повторюваність у часі формує надійні поведінкові реакції та функціональну адаптацію. Через це в організації тренінгу поєднують щоденна робота з чітко структурованими завданнями, дні полегшеного навантаження, періоди активного відновлення та постійна корекція програми залежно від реакції конкретної тварини.

Початковий етап тренінгу має адаптаційна спрямованість. У цей період коня привчають до регулярного режиму роботи, закріплюють базові рухові навички, вчать зберігати рівновагу, реагувати на команди вершника або тренера, а також переносити помірне фізичне навантаження без ознак різкого стресу чи перевтоми. Фізіологічний зміст цього етапу полягає в поступовому включенні серцево-судинної, дихальної та м'язової систем у режим тренуваності, коли організм ще не працює на межі можливостей, але вже починає перебудовуватися відповідно до нових вимог. Саме на цьому рівні закладається фундамент подальшої працездатності, тому будь-яке форсування є небажаним.

Після початкової адаптації тренувальний процес переходить до основного етапу, у якому домінує формування спеціалізованих рухових якостей. Йдеться про розвиток сили відштовхування, ритму, амплітуди рухів, координації, витривалості, гнучкості та здатності коня виконувати складніші вправи без втрати технічної якості. Для коней верхових і напівкровних порід цей етап має вирішальне значення, оскільки саме тут загальна підготовленість починає трансформуватися в дисциплінарно орієнтовану працездатність. Якщо в конкурі переважає потреба у силі, уважності та техніці стрибка, то у виїзді більшої ваги набувають рівновага, еластичність і чутливість до керуючих впливів. Тренінг у цьому періоді стає більш диференційованим, але не втрачає принципу поступовості.

Передзмагальний етап відрізняється тим, що в ньому відпрацьовується не лише окремих рух або вправа, а цілісна структура майбутньої роботи в умовах, максимально наближених до реальних спортивної діяльності. Кінь має навчитися зберігати концентрацію, не втрачати керованість у зміненому середовищі, переносити підвищене емоційне напруження та відтворювати навички в умовах, де зростає значення зовнішніх подразників.

Змагальний етап у технологічному сенсі не слід тлумачити як автономний від підготовки період. Він є формою перевірки ефективності попередньої організації тренінгу, бо саме участь у змаганнях демонструє, наскільки повно вдалося поєднати фізичну готовність, психічну стійкість, технічну навченість і здатність до відновлення. Для молодих спортивних коней участь у змаганнях виконує ще й діагностичну функцію: вона дозволяє оцінити сильні й слабкі сторони системи підготовки, виявити недостатню стійкість до стресу, проблеми з концентрацією, надмірну збудливість або, навпаки, недостатню енергійність. Саме тому результати змагального використання мають входити до технології тренінгу як елемент подальшої корекції програми.

Відновлювальний етап є таким самим значущим, як і робочі фази тренінгу. Його зміст полягає не в пасивній перерві, а в організованому зниженні інтенсивності навантаження, відновлення м'язової, серцево-

судинної та нервової систем, збереженні рухової активності без перевантаження та попередженні кумулятивного стресу. Дослідження, що аналізують сучасні форми відновної підготовки, зокрема використання водних бігових доріжок, показують, що відновлення повинно бути керованим процесом, інтегрованим у загальну тренувальну програму. Для технології тренінгу це означає необхідність завчасно планувати не тільки зростання навантажень, а й способи повернення організму до функціональної рівноваги після інтенсивної роботи.

Організація тренінгу коней не може бути однаковою навіть у межах одного закладу, бо вона залежить від породної належності, темпераменту, типу нервової діяльності, віку, статі, стану здоров'я та попереднього досвіду тварини. Саме тому у практиці підготовки верхових і напівкровних коней важливою є індивідуалізація, коли структура занять, тривалість навантажень, добір вправ, інтенсивність роботи та тривалість відновлення коригується відповідно до реальної реакції конкретного коня. Такий підхід дозволяє не лише підвищити результативність, а й знизити ризик поведінкових зривів, функціонального виснаження і втрати спортивної цінності тварини внаслідок неправильно організованого тренувального процесу.

У межах технології тренінгу організація етапів підготовки набуває завершеного вигляду лише тоді, коли між ними існує неформальний, а функціональний зв'язок. Початковий етап має підводити до основного, основний – створювати базу для передзмагального, передзмагальний – перевірятися у змагальних умовах, а відновлювальний – забезпечувати збереження працездатності та можливість подальшого прогресу. Саме така етапність дозволяє розглядати тренінг не як набір розрізнених вправ, а як технологічно організовану систему формування спортивного коня.

4.2. Система тренувальних навантажень для коней верхових і напівкровних порід

Спеціалізована дитяча школа з кінного спорту робить уклон на вирощуванні та тренінгу молодняка, які згодом будуть брати участь у

змаганнях і приносити призи. Тому до цього питання вони відносяться дуже відповідально. Займаються вони по різних методикам, і підбирають кожну під окремого коня.

Система тренувальних навантажень для коней верхових і напівкровних порід формується як керований процес дозованого впливу на організм тварини, у межах якого інтенсивність, тривалість, частота і характер роботи підбираються відповідно до віку, рівня підготовленості, функціонального стану та спортивної спеціалізації коня. У цій системі навантаження не можуть бути одноманітними, бо спортивна працездатність розвивається через поєднання різних за спрямованістю тренувальних стимулів: одні забезпечують формування базової витривалості, інші підсилюють силові можливості, треті вдосконалюють координацію, рівновагу й технічну точність рухів. Саме тому тренувальне навантаження в школі використовують як багато компонентну категорію, а не як просте збільшення обсягу роботи.

Для коней верхових і напівкровних порід базовим принципом побудови навантажень є поступовість, за якої організм отримує достатній стимул для адаптації, але не переходить у стан хронічного перенапруження. Такий підхід зумовлений тим, що тренувальна відповідь м'язової, серцево-судинної та дихальної систем не виникає миттєво. Вона формується внаслідок багаторазового повторення навантаження з подальшим відновленням. Коли ж інтенсивність підвищується швидше, ніж розгортаються адаптаційні зміни, зростає ризик функціонального виснаження, погіршення техніки руху та зниження здатності коня до стабільної роботи. У тренувальній системі це означає необхідність чергування навантажувальних і полегшених днів, а також уважного контролю реакції тварини на зміну робочого режиму.

У структуру навантаження у спортивних коней включають аеробний, анаеробний, координаційний і силовий компоненти. Аеробна робота створює основу загальної витривалості та розвиває здатність підтримувати тривала активність без різкого погіршення функціонального стану. Анаеробні елементи вводяться обмежено й дозовано, коли організм уже підготовлений до інтенсивної роботи. Координаційна складова охоплює вправи на точність

переходів, баланс, ритм і слухняність, тоді як силова пов'язана з стрибковими елементами, роботою на підйомах, вправами на активізацію задніх кінцівок і розвиток поштовху. Таке поєднання забезпечує не лише фізичну підготовку, а й формує ту якість руху, яка безпосередньо визначає спортивну придатність коня (таблиця 9).

9. Навантаження для верхових та напівкровний порід

Порода	Тривалість тренування, хв	Крок, хв	Рись, хв	Галоп, хв	Стрибкова робота, см	Частота тренувань
Напівкровні	60-90	15-20	25-35	10-15	10–20 стрибків висотою 80–110 см	5–6 днів/тиж день
Верхові	70-100	15-25	30-40	15-20	15–25 стрибків висотою 100–130 см	5–6 днів/тиж день

Крокова робота для коней як верхового та напівкровного напрямку складає 15-25 та 15-20 хвилин за тренування, а риссю – 30-40 і 25-35 хвилин. Напружене навантаження галопом відбувається для верхового молодняку впродовж 15-20 та 10-15 хвилин відповідно.

Встановлено, що стрибкова робота для верхових коней складається із 15-25 стрибків висотою 100-130 см, а для напівкровних достатньо 10-20 стрибків висотою 80-110 см.

Загальна частота тренувань коней – 5-6 разів на тиждень тривалість 60-90 хвилин для напівкровних тварин і 70-100 хвилин для верхових коней.

Ефективність тренувального навантаження оцінюється не стільки за самим фактом виконаної роботи, скільки за функціональною відповіддю організму. Польові тести працездатності, які застосовують у спортивному

конярстві, дозволяють оцінити, наскільки адекватно кінь переносить заданий обсяг роботи, як швидко відновлюється після вправ і чи відповідає рівень аеробної підготовки поставленим завданням. Для практики це має принципове значення, бо дає змогу уникнути двох крайнощів: недостатнього навантаження, яке не викликає потрібної адаптації, і перевантаження, що руйнує вже досягнуту функціональну рівновагу. Саме на цій основі тренувальна система перетворюється на керовану, а не інтуїтивну.

Окремої уваги потребує співвідношення навантаження і відновлення. У спортивного коня прогрес виникає не під час самої роботи, а внаслідок тих адаптаційних змін, які розгортаються після неї, коли організм переходить від робочого напруження до функціональної компенсації. Через це у тренувальній системі відновлювальні дні, активний моціон, полегшені заняття та допоміжні форми роботи мають таку саму технологічну вагу, як і основне навантаження.

У практичному вимірі система тренувальних навантажень для коней верхових і напівкровних порід повинна будуватися як гнучка модель, у якій базова витривалість, спеціалізовані вправи, координаційні елементи, стрибова або манежна робота, відновлювальні дні та контроль функціональної відповіді поєднуються в єдиному ритмі підготовки. Саме така побудова дозволяє не лише підвищувати спортивну результативність, а й зберігати працездатність коня впродовж тривалого періоду використання, що для закладів кінно спортивного профілю має не менше значення, ніж окремий змагальний результат.

4.3. Оцінка працездатності та профілактика перевтоми і травматизму

Оцінка працездатності коней верхових і напівкровних порід у СДЮСШОР ґрунтується на поєднанні функціональних, поведінкових і технічних показників, які відображають здатність тварини виконувати роботу заданої інтенсивності без ознак перевантаження. Практично це реалізується через систематичне спостереження за реакцією коня на навантаження, стабільністю виконання вправ, якістю рухів, рівнем концентрації та

швидкістю відновлення після роботи. Працездатний кінь демонструє рівномірний ритм руху, збереження техніки при повторенні вправ, адекватну реакцію на команди та відсутність різкого зниження активності наприкінці тренування.

Важливим критерієм є функціональна відповідь організму на навантаження. Оцінити частоту серцевих скорочень, частоту дихання, інтенсивність потовиділення, час відновлення до вихідного стану, а також загальну поведінку коня після роботи.

Швидке відновлення показників свідчить про достатній рівень тренуваності, тоді як їх тривале збереження на підвищеному рівні вказує на перевантаження або недостатню адаптацію. У сучасній практиці використовують польові тести, які дозволяють об'єктивізувати ці показники та коригувати тренувальне навантаження відповідно до функціонального стану тварини.

Оцінка працездатності також включає аналіз якості рухів. Порушення ритму, асиметрія, зниження амплітуди, небажання виконувати вправи, зміна постави або напруженість у русі часто є ранніми ознаками перевтоми чи початкових функціональних порушень опорно-рухового апарату. Для тренера це сигнал до зниження інтенсивності роботи або перегляду тренувальної програми. Особливу увагу приділяють стану кінцівок, сухожил'ям і суглобів, оскільки саме вони найбільше навантажуються у процесі тренінгу і є зоною підвищеного ризику травмування.

Поведінкові показники мають не менше значення, ніж фізіологічні. Зниження зацікавленості у роботі, підвищена збудливість, агресивність, відмова виконувати звичні вправи або, навпаки, млявість і апатія можуть свідчити про накопичення втоми і стресу. Такі зміни часто передують фізичним проявам перевантаження, тому їх своєчасне виявлення дозволяє запобігти розвитку більш серйозних проблем. У цьому контексті працездатність розглядається не лише як фізична здатність до роботи, а як комплексна характеристика стану організму коня.

Профілактика перевтоми базується на правильному співвідношенні навантаження і відновлення. Тренувальний процес має включати дні зниженого навантаження, активний моціон, варіювання видів роботи та обов'язковий контроль стану тварини після інтенсивних занять. Накопичення втоми без достатнього відновлення призводить до зниження працездатності, погіршення координації рухів і підвищення ризику травматизму. Саме тому відновлювальні заходи є невід'ємною частиною системи тренінгу, а не другорядним елементом.

Профілактика травматизму охоплює комплекс заходів, спрямованих на збереження цілісності опорно-рухового апарату коня. До них належать поступове збільшення навантаження, правильний добір вправ, контроль якості ґрунту на тренувальних майданчиках, використання спортивного спорядження, регулярний догляд за копитами та підтримання оптимальної кондиції тварини. Значну роль відіграє відповідність тренувальних навантажень віку та рівня підготовленості коня, оскільки передчасне включення молодняка в інтенсивну роботу є однією з основних причин травм.

Тому аби запобігти всім цим травмам, в школі робітники та фельдшери дотримуються своїх обов'язків: конюхи розчищають манежі для того щоб ґрунт був рівний і м'який, тренери грамотно зіставляють структуру тренування, а зоотехніки та ветеринари регулярно перевіряють тварин.

Додатковим напрямом профілактики є контроль умов утримання. Обмеження руху, нераціональний режим годівлі, недостатній вигул або хронічний стрес знижують адаптаційні можливості організму підвищують ймовірність травм навіть при помірних навантаженнях. Саме тому ефективність тренінгу безпосередньо пов'язана із загальною системою утримання коня, а не лише з організацією занять. У сучасному підході профілактика перевтоми й травматизму розглядається як складова технології підготовки, що забезпечує стабільну працездатність і довготривале використання тварини у спорті.

5. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ТА ТРЕНІНГУ ВЕРХОВИХ ТА НАПІВКРОВНИХ КОНЕЙ

Економічна ефективність вирощування та тренінгу верхових та напівкровний порід коней визначається співвідношенням витрат, на годівлю, утримання, тренування, ветеринарні маніпуляції. У СДЮСШОР основна частина доходу йде від платних занять та стартових внесках на змаганнях. Тому організатори особливо ставляться до цього питання.

Найбільшу частку витрат становлять корми, вони займають приблизно 50-60% загальної собівартості утримання. Також не мала частина припадає на оплату праці тренерам, персоналу, ветеринарам, закупівля амуніції...

Ефективність вирощування та тренінгу у господарстві оцінюється за такими показниками:

- Витрати на тренування та годівлю;
- Собівартість утримання одного коня на рік;
- Кількість стартів і досягнутих спортивних результатів;
- Продуктивність використання коня у спортивній діяльності;
- Окупність витрат за рахунок проведення і організації занять, участі у змаганнях.

В таблиці 10 представлені деякі витрати підприємства на вирощування та тренінг коней.

10. Структура витрат на вирощування та тренінг коней

Стаття витрат	Частка витрат, %
Корми	62,3
Вакцинація та базове ветеринарне обслуговування	7,0
Послуги коваля	8,7
Робота тренера	9,4
Амуніція	6,7
Інші витрати	2,1
Підстилка та догляд за денником	3,8
Разом	100

В структурі витрат на вирощування та тренінг коней основну частку становить стаття витрат на корми – 62,3 %. Витрати на роботу тренера складають 9,4 %. Підковування коней займає 8,7 % в структурі витрат. Досить коштовною є амуніція для коня – 6,7 % в загальній структурі.

Спеціалізована школа з кінного спорту доволі часто проводить змагання як між клубами так і міські, і навіть всеукраїнські. Стартові внески також залежать від статусу змагання (таблиця 10).

10. Проведення міських змагань

Рівень змагань	Участь коней	
	верхові	напівкровні
Відкритий Чемпіонат м.Дніпра з кінного спорту серед юніорів, юнаків та дітей. Відкритий міський Турнір "GoldenHorses", 1 етап.	4	2
Відкритий міський Турнір з кінного спорту "GoldenHorses", 2 етап.	3	2
Відкритий Чемпіонат м.Дніпра з кінного спорту та Відкритий міський Турнір пам'яті Заслуженого працівника культури Л.А.Китаєвої.	3	1
Відкритий міський Турнір з кінного спорту "GoldenHorses", 3 етап.	3	2
Кубок м.Дніпра з кінного спорту та Відкритий міський Турнір з кінного спорту "GoldenHorses", фінал	3	2
Загальна кількість змагань – 5 Прийняло участь коней всього, голів	16	9

За аналізом таблиці кількість проведених змагань за останні півроку в підприємстві становить 5. В них прийняло участь 16 коней верхового напрямку та 9 – напівкровних порід.

Таким чином, ефективність тренінгу та вирощування коней можна виявити за їх віддачею у прийнятих змаганнях.

6. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Робота у закладах кінно-спортивного профілю належить до видів діяльності з підвищеним рівнем ризику, оскільки поєднує контакт людини з великою твариною, використання спеціального спорядження, проведення тренувань у закритих і відкритих зонах та постійну необхідність швидкого реагування на зміну поведінки коня. Безпечність виробничого середовища тут визначається не одним чинником, а поєднанням належного стану стайні, манежу та тренувальних майданчиків, правильної організації переміщення тварин, підготовленості персоналу, справності амуніції та дотримання правил поводження з конями. У наукових працях, присвячених використанню коней у спортивних і клубних умовах, простежується спільна позиція: порушення добробуту тварини, надмірне збудження, біль, дискомфорт від спорядження або хронічний стрес прямо підвищують ризик травмування як самого коня, так і людини, що з ним працює. Через це охорона праці у кінноспортивному закладі має спиратися не лишена техніку безпеки для працівників, а й на підтримання стабільного фізичного та поведінкового стану тварин.

Система профілактики небезпечних ситуацій охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів: інструктаж і навчання персоналу, застосування засобів індивідуального захисту, регулярну перевірку спорядження, контроль стану покриття тренувальних майданчиків, дотримання режиму навантажень, пожежну безпеку та готовність до дію надзвичайних ситуаціях. Працівник або вершник повинен контактувати з конем у захисному взутті, рукавичках, а під час верхової роботи — у шоломі, за потреби, захисному жилеті. Не менш значущим є контроль стану тварини перед заняттям: наявність кульгавості, болючості кінцівок, ознак виснаження, агресивної або політичної поведінки є підставою для обмеження роботи. Матеріали, присвячені проблемам у кінній сфері, показують, що значна частина травмонебезпечних епізодів виникає не випадково, а на тлі накопиченої втоми, дефіциту відновлення, неадекватного поводження або помилок у системі навантажень. Це означає, що безпека життєдіяльності в кінно спортивній школі повинна будуватися як постійний контроль усієї системи «людина – кінь – середовище – тренувальний процес».

Охорона праці та безпека життєдіяльності в кінно спортивному закладі розглядається як складова загальної технології вирощування і тренінгу коней, а не як зовнішній додаток до виробничого процесу. Стійке поєднання належних умов утримання, підготовленості персоналу, справної амуніції, контролю фізичного стану тварин і дотримання правил роботи з кіньми знижує ризик травматизму та забезпечує стабільність тренувального процесу. Такий підхід створює умови, за яких безпека людини і добробут коня підтримуються одночасно, що для закладу спортивного профілю має не лише виробниче, а й педагогічне значення .

В господарстві саме директор несе першочергову відповідальність за стан охорони праці у закладі а повсякденними питаннями займається старший тренер. Він проводить інструктажі і навчання з питань охорони праці тренерського корпусу і дітей які займаються кінним спортом.

В досліджуваному господарстві є система правил, які повинні дотримуватися як тренерами так і вершниками. Вони пов'язані як з технікою безпеки на манежі, при виїздах у ліс або в цілому на території, так і техніка поводження з самими тваринами. Ці правила роздруковані та повішені біля кожної роздягальні і приміщення де зберігається амуніція

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Проаналізувавши технологію вирощування та тренінгу коней різних напрямів, сформували такі висновки:

1. Господарство націлене на вирощування та тренінг спортивних коней, а також виховання спортсменів. Налічується близько 209 голів коней різних порід (українська верхова, тракененська, ганноверська, французький сель, орловський рисак).

2. Система підготовки коней у господарстві спрямована на розвиток рухових якостей, дисциплінованості та адаптації до спортивних навантажень

3. При вирощуванні найбільш інтенсивний приріст маси і напівкровних і верхових спостерігається у перші 12 місяців життя, вона збільшується більш ніж у 7 разів. У 12 місяців жива маса у верхових порід вже становить 320 кг, а у напівкровних 400 кг. У 18 місяців 400 кг у верхових і 480 кг у напівкровних. В два роки молоді коні верхових порід вже важать 450 кг, а напівкровні 550 кг.

4. Найвищі коні в школі – це ганновері (170 см у холці), а найнижчі виявилися орловські рисисті (162 см у холці). Обхват грудей коливається у верхових від 191 до 194 см, а у напівкровних – від 192 до 200 см. Обхват п'ястка у верхових коливається в межах 20,2-21,0 см, а у напівкровних – від 20,7 до 22,2 см.

5. За індексними показниками формату більшість коней має 101,2 %, тоді як тварини української верхової – 101,8 %, тракенеської – 103,0 %. Індекс масивності верхових був у межах 116,5-117,6 %, найбільшим показником відрізнялися коні тракененської породи – 119,5 %. Серед напівкровних тварин показник коливався в межах від 117,6 до 118,5 %. Індекс костистості у верхового молодняка був на рівні 12,3-12,8 %, а у напівкровних – 12,8-13,1 %.

6. Показник частоти серцевих скорочень при помірному тренуванні коней підвищується до 112, а при інтенсивному тренінгу – до 196 ударів/хв. Частота дихання також має тенденцію до збільшення: при помірному та інтенсивному тренінгу підвищення склало до 56 та 108 вдихів/хв. відповідно. Така сама ситуація і зі збільшенням температури тіла у коней: до 38,7-40,0 градусів залежно від інтенсивності тренувань.

7. При тренінгу крокова робота для коней як верхового та напівкровного напрямку складає 15-25 та 15-20 хвилин за тренування, а риссю – 30-40 і 25-35 хвилин. Напружене навантаження галопом відбувається для верхового молодняку впродовж 15-20 та 10-15 хвилин відповідно. Стрибкова робота для верхових коней складається із 15-25 стрибків висотою 100-130 см, а для напівкровних достатньо 10-20 стрибків висотою 80-110 см. Загальна частота тренувань коней – 5-6 разів на тиждень тривалість 60-90 хвилин для напівкровних тварин і 70-100 хвилин для верхових коней.

8. В структурі витрат на вирощування та тренінг коней основну частку становить стаття витрат на корми – 62,3 %. Витрати на роботу тренера складають 9,4 %. Підковування коней займає 8,7 % в структурі витрат. Досить коштовною є амуніція для коня – 6,7 % в загальній структурі.

9. Кількість проведених змагань за останні півроку в підприємстві становить 5. В них прийняло участь 16 коней верхового напрямку та 9 – напівкровних порід.

Пропозиції

1. Продовжувати ціленаправлений тренінг молодняку коней різних порід, враховуючи їх особливості та індивідуальний підбір навантажень і тривалості роботи

2. Систематично проводити підвищення кваліфікації тренерського складу з огляду на впровадження сучасних технологій вирощування та тренування коней

Список використаних джерел

1. Bondar A. O. Welfare requirements to horses in horse clubs during the process of their sport use. Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies. 2024. DOI: 10.32718/nvlvet-a9853.
2. Bayeva O. M., Honchar O. O., Zghozinska O. A. Metabolic profile and higher nervous activity of horses of the Ukrainian riding breed. Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies. 2016. DOI: 10.15421/nvlvet6620.
3. Ilnytska T. Y. Evaluation of performance of eventing horses. Animal Breeding and Genetics. 2018. Vol. 51. P. 60–68. DOI: 10.31073/abg.51.07.
4. Kosenko Y. M., Horiacha O. O., Yakubchak O. M. Comparative analysis of exterior and working qualities of horses of trotting breeds. Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies. 2022. DOI: 10.32718/nvlvet-a9614.
5. Kirsch K., Fercher C., Horstmann S., von Reitzenstein C., Augustin J., Lagershausen H. Monitoring Performance in Show Jumping Horses: Validity of Non-specific and Discipline-specific Field Exercise Tests for a Practicable Assessment of Aerobic Performance. Frontiers in Physiology. 2022. DOI: 10.3389/fphys.2021.818381.
6. Doyle J. L., Carroll C. J., Corbally A. F., Fahey A. G. An overview of international genetic evaluations of show jumping in sport horses. Translational Animal Science. 2022. Vol. 6, Issue2. DOI: 10.1093/tas/txac038.
7. Bryan K., McGivney B. A., Farries G., McGettigan P. A., McGivney C. L., Gough K. F., MacHugh D. E., Katz L. M., Hill E. W. Equine skeletal muscle adaptations to exercise and training: evidence of differential regulation of autophagosomal and mitochondrial components. BMC Genomics. 2017. Vol. 18. Article 595. DOI: 10.1186/s12864-017-4007-9.
8. Vermeulen R., de Meeûs C., Plancke L., Boshuizen B., de Bruijn M., Delesalle C. Effects of training on equine muscle physiology and muscle adaptations in response to different training approaches. Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift. 2017. DOI: 10.21825/vdt.v86i4.16183.

9. Barneveld A., van Weeren P. R. Conclusions regarding the influence of exercise on skeletal tissue adaptation in the horse. *Equine Veterinary Journal*. 1999. DOI: 10.1111/j.2042-3306.1999.tb05323.x.
10. Schubertová Z., Candrák J., Cismár A. Genetic evaluation of show jumping horses in the Slovak Republic. *Acta Agriculturae Slovenica* / article available via De Gruyter. 2016. DOI: 10.1515/aoas-2015-0072.
11. Uldahl M. Regulatory Integrity and Welfare in Horse Sport. *Animals*. 2025. DOI: 10.3390/ani15131934.
12. Harbowy R. M. et al. Effects of Exercise Speed and Circle Diameter on Markers of Bone Quality and Joint Health Relevant to Young Horses. *Animals*. 2025. DOI: 10.3390/ani15030414.
13. Tranquille C. et al. Does Muscle Development of Sport Horses Using Water Treadmill Training Improve Performance? *Animals*. 2025. DOI: 10.3390/ani15162426.
14. Horseman S. V., Buller H., Mullan S., Whay H. R. Current Welfare Problems Facing Horses in Great Britain as Identified by Equine Stakeholders. *Animals*. 2016. DOI: 10.3390/ani6080049.
15. Diehl N. K. Review of Research on the Effectiveness of Early Intensive Handling of Foals. 2005. DOI: 10.5555/20063015029.
16. Практикум з конярства: навчальний посібник/за ред. В.С. Козира. Дніпро: ДДАЕУ, 2021. 210 с.
17. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо племінної справи у тваринництві» № 2374-VI від 29.06.2010 р.
18. Волков Д.А. Племінні ресурси конярства та завдання селекціонерів НТБ. №94. Х.: ІТ УААН. 2006. 84-88. 480 с.
19. ДСТУ щодо утримання та годівлі сільськогосподарських тварин. Київ: Держспоживстандарт України.
20. Постернак Л.І. Перспективи та критерії розвитку галузі конярства в Україні. *Аграрна наука та технології*. 2017. №2(96). 230-236.
21. Правила випробування племінних коней верхових порід на іподромах України. Київ: Мінагрополітики України

22. Свістула О.В. Конярство на Півдні України: історичний еккурс. Тваринництво та технології харчових продуктів. 2015. № 207. С. 63–73.
23. Соболю О.М. Особливості походження і використання коней дозвільного напрямку в суб'єктах аматорського конярства м. Херсона і Херсонської області // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2023.
24. Лісна А.В. Селекційні та технологічні аспекти використання спортивних коней: дис. д-ра с.-г. наук. Дніпро, 2021. 342 с.
25. Лесновська О.В. Efficiency of alfalfa granulated feed additive in balanced ration of Ukrainian Riding Horse. O.V. Lesnovskaya, K.D. Dynnikova, L.V. Karlova. Ukrainian Journal of Ecology. 2020 .10(3),173-180.
26. Ткачова І.В. Стратегія розвитку галузі конярства в Україні. Науковий вісник НУБіП України. 2011. Вип.160. Ч.1. 271–277.
27. Ткачова І.В., Латка О.М., Твердохліб В.А. Державна книга племінних коней української верхової породи. К.: Видавничий дім Віниченко». 2011. 196 с.